

ЦИФРЛЫҚ ТҮРКІ ӘЛЕМІ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАННЫҢ АҚПАРАТТЫҚ ДИСКУРСЫ

¹М.И. Исаева, ²Н.А. Исабаева, ³С.М. Шимаева, ¹Д.Д. Ешпанова

АҢДАТПА

XXI ғасыр – ақпараттық қоғам деген атаумен атала басталды. 1950-1970-шы жылдары техниканың, компьютердің қарқынды дамуы қоғам дамуы жаңа бір сатыға көтерді. Ақпараттық қоғам атауы ғылымда түрлі атаулармен белгілі: постиндустриялды қоғам, “ағартушы қоғам”, “қауіп қатер қоғамы”, “посткапиталистік қоғам” және т.б. Индустриялық қоғамның құндылық өлшем материалдық сипатта болса, ақпараттық қоғамда басты құндылық – ақпарат болып табылады. “Техникаландырылған” және “ақпараттандырылған” сипаттағы қоғамның бұл түрінде “цифрландыру” процесінің көрініс табуымен сипатталады.

Мақаламызда ақпараттық қоғам теориялары, цифрландыру ұғымы және процесі және Түркі Мемлекеттері Ұйымына мүше мемлекеттердің цифрландыруға байланысты жобалары туралы ақпарат берілді. Сонымен қатар, Түркі Мемлекеттері Ұйымына мүше бес мемлекеттің (Әзірбайжан, Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан және Түркия) ақпараттық қоғам шартында ақпараттық кеңістік қызметтерінің мүмкіндіктерін қолдану және қоғамның түрлі салаларындағы цифрландыруға байланысты бағдарламалар, доктриналар, тұжырымдамалар және жобалары баяндалды. Сондай-ақ, аталған елдердің ақпараттық кеңістікте өзара интеграциялануына қатысты халықаралық стратегиялық бағдарламаларға да тоқталдық.

Түйін сөздер: ақпараттық қоғам, цифрландыру процесі, Түркі Мемлекеттері Ұйымы, Цифрлық Түркі Әлемі, Қазақстан, Ақпараттық Доктрина.

¹ ҚР ҒЖБМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты, Алматы, Қазақстан.

² Ерзинжан Биналы Йылдырым Университеті, Ерзинжан, Түркия.

³ Қ.И.Сәтбаев атындағы ҚазҰТЗУ, Алматы, Қазақстан.

Автор-корреспондент:
М.И. Исаева,
miraisa777@gmail.com

Мақаланың сілтемесі:
Исаева М.И., Исабаева Н.М., Шимаева С.М., Ешпанова Д.Д. Цифрлық түркі әлемі және Қазақстанның ақпараттық дискурсы // Адам әлемі. – 2024. – № 1 (99). – Б. 73-81.

Цифровой тюркский мир и информационный дискурс Казахстана

Аннотация. XXI век стали называть информационным обществом. В 1950-1970-е годы бурное развитие техники и компьютеров вывело развитие общества на новый уровень. Название информационного общества известно в науке под разными названиями: постиндустриальное общество, «просвещенное общество», «общество риска», «посткапиталистическое общество» и другие. Если ценностное измерение индустриального общества материально, то главной ценностью информационного общества является информация. Для этого типа «технизированного» и «информированного» общества характерно проявление процесса «цифровизации».

В нашей статье представлена информация о теориях информационного общества, концепции и процессе цифровизации, а также связанных с цифровизацией проектах государств-членов Организации тюркских государств. Кроме того, в соглашении об информационном обществе пять государств-членов Организации тюркских государств (Азербайджана, Казахстана, Кыргызстана, Узбекистана и Турции) описаны программы, доктрины, концепции и проекты, связанные с использованием информационных космических услуг и цифровизацией в различных сферах экономики. Мы также коснулись международных стратегических программ, связанных с взаимной интеграцией указанных стран в информационное пространство.

Ключевые слова: информационное общество, процесс цифровизации, Организация тюркских государств, Цифровой тюркский мир, Казахстан, Информационная доктрина

Digital Turkic World and Information Discourse of Kazakhstan

Abstract. The 21st century began to be called the information society. In the 1950s-1970s, the rapid development of technology and computers brought the development of society to a new level. The name information society is known in science by different names: post-industrial society, «enlightened society», «risk society», «post-capitalist society» and others. If the value dimension of the industrial society is material, the main value of the information society is information. This type of «technized» and «informed» society is characterized by the manifestation of the «digitalization» process.

Our article provided information about information society theories, the concept and process of digitization, and digitization-related projects of member states of the Organization of Turkic States. In addition, the information society agreement of five member states of the Organization of Turkic States (Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan and Turkey) described programs, doctrines, concepts and projects related to the use of information space services and digitization in various spheres of society. We also touched on the international strategic programs related to mutual integration of the mentioned countries in the information space.

Key words: Information Society, Digitization Process, Organization of Turkic States, Digital Turkic World, Kazakhstan, Information Doctrine.

Kіpіcne

XX ғасырдың ортасында экономикасы дамыған елдер индустриялық қоғамнан постиндустриалдық қоғамға өту процесі жүзеге асты. Қоғамның жаңа форматына трансформациялануына байланысты қоғамның әлеуметтік құрылымында да өзгерістер болды. Постиндустриалды қоғамның даму әлеуеті қоғамның ақпарат саласы мен білімінің даму көлемімен анықталады. Технологияландырудың дамуы және өндірістің өнеркәсіптік секторынан ғылыми секторға басымдықтың ауысуы қоғамның жаңа форматының қалыптасуына алып келді. XX ғасырдың 1970-ші жылдары ғылыми-техникалық прогрестің нәтижесінде жаңа қоғамның пайда болуымен ақпараттық қоғам термині қолданыла бастады.

Ақпараттық қоғам термині ғылыми айналымға 20 ғасырдың 70-80 жылдары енді. Бұл термин өмірдің әлеуметтік, саяси, экономикалық және басқа да салаларындағы жаңа форматтағы қоғамды сипаттайды. Мұндай қоғамда жоғары технологиялық өндіріс пен ақпараттық-коммуникациялық сала маңызды рөлге ие болады. Бұрынғы қоғамдарда негізгі капитал ретінде адамдар мен еңбек құралдары саналса, ақпараттық қоғамда ғылым мен ақпараттық-коммуникация-

лық технологиялармен алмастырылды [1, 102 б.].

Технологиялық дамулардың арқасында қоғамның барлық салаларында көптеген әлеуметтік мәселелердің шешімдері табылып, нәтижесінде жаңа технологиялардың жетістіктері ақпараттық қоғамның құрылуына негіз болды. Ақпараттық қоғам ерекшеліктерінің бірі – экономиканың басқа салаларымен салыстырғанда қызмет көрсету саласының артуымен сипатталады.

Ақпараттық қоғам теориясының дамуына П. Серван Шрейбер, М. Хоркхаймер, Ю. Хабермас, Н. Луман, М. Маклюэн [1, 102 б.], Кристиан Фукс, Питер Друкер, Жан Франсуа Лиотар, Элвин Тоффлер, Ёнэдзи Масуда, Мануэль Кастельс және т.б. сияқты ғалымдардың ғалымдар өз үлестерін қосты [2, 9-10 бб.].

Ақпараттық қоғам теориялары

Қазіргі қоғам сипатының кең тараған ақпараттық қоғам терминін алғаш рет американдық экономист Ф. Махлуп өзінің “АҚШ-та білім өндіру және қолдану” атты еңбегінде қолданған. Бұл еңбек таза экономикалық сипатта болды және жапон ғалымы Е. Масуданың “Постиндустриалды қоғам – ақпараттық қоғам ретінде” еңбегінен кейін ғана “ақпараттық қоғам” термині ғылыми

айналымға еніп, компьютерлендіру процесінің адамдарға сенімді ақпарат көздеріне қол жеткізуге мүмкіндік беретін қоғам ретінде өз анықтамасына ие болды. Ғалымның пікірінше, жаңа қоғамда компьютерлік технология өзінің негізгі қызметімен адамның ақыл-ой жұмысын ауыстырады немесе жақсартады. Э. Тоффлер жаңа қоғамның дамуы мен пайда болу тарихын үш толқын түрінде көрсетеді: бірінші толқын ауылшаруашылық өркениеті, екінші толқын – өнеркәсіптік революция нәтижесінде индустриалды өркениет пайда болды, кейінірек жаңа институттарды, қатынастарды, құндылықтарды әкелген үшінші толқын – постиндустриалды қоғам орнады. Т.Стоуньер жаңа қоғамның экономикасын ауыл шаруашылығынан өнеркәсіпке ауысуымен, ал постиндустриалды қоғамда болса өнеркәсіптен ақпаратқа ауысуы ерекшеліктерімен сипаттайды. Қазіргі қоғам жаһандық деңгейде технологиялық дамыған секторларымен сипатталатын постиндустриалды экономика кезеңіне өтуде. У. Дизард ақпараттық қоғамның экономикалық қызметінің негізгі түрлерін: ақпаратты өндіру, ақпаратты сақтау және ақпаратты тарату деп атап көрсетті. Г.Кан ақпараттық қоғамның пайда болуын: өнеркәсіптік революция фазасы, супериндустриалды (технологиялық) әлемдік экономика фазасы және постиндустриалды әлемдік экономика және әлемдік қауымдастық фазасы деген жіктеумен үш кезеңнен өткендігін сипаттайды [1, 101-102 бб.]. А.Белл, әлеуметтік мәселелерді технологиялық даму арқылы шешуге болады деген пікірде болатын [2, 9-10 бб.]. З.Бжезинский, ақпараттық қоғам жағдайында мәдениет, психология, әлеуметтік өмір мен экономика техника мен электрониканың, әсіресе компьютер мен байланыс құралдарының әсерінен қалыптасады және өндіріс процесі өзгерістердің негізгі детерминанты күшін азайтады дейді. З. Бжезинскийдің пікірінше, мұндай қоғамда технотрондық революцияның әсерінен отбасындағы және ұрпақтар арасындағы дәстүрлі байланыстар жойылып, әлеуметтік өмірдің бөлшектенгеніне қарамастан жаһандық

интеграцияның дамуын күшейтеді. Бұл адамдардың ұлттық және идеологиялық қауымдастықтарымен байланысты ескі наным-сенімдердің күйреуіне ықпал етіп, әлемге жаңа жаһандық көзқарасты қалыптастырады [1, 102 б.]. Роберт Лэйннің пікірінше, ақпараттық қоғамның белгілері келесідей: қоғамның адамға, табиғатқа және қоғамға қатысты сенімдердің негіздерін зерттейді; ақиқаттың субъективті стандарттарына сәйкес, зерттеу жұмыстарында ғылыми айқындықпен қорытынды жасауға ұмтылады; нәтижелі мақсаттарға жету үшін ақпараттық талдауларды жинақтайды және жүйелейді [3, 106 б.].

Ғалымдар жаңа қоғам форматына әртүрлі терминдерді қолданды. Атап айтсақ, австралиялық экономист К. Кларк жаңа қоғамды – ақпарат және қызмет көрсету қоғамдары ретінде, Дж. Гэлбрейт – жаңа индустриялық қоғам, Дж.Ф. Лиотар – постмодерндік қоғам, З. Бжезинский – технотрондық өркениет, Э. Тоффлер – үшінші толқын немесе супериндустриалды қоғам, П.Дракер – білім қоғамы, Д. Мартин – телематикалық қоғам секілді терминдер қолданды [1, 102 б.].

Постиндустриалды қоғам басқару деңгейінде жаһандық деңгейде әрекет етеді. Бұл әрекет екі негізгі формада болады. Біріншіден, бұл инновация, яғни жаңа өнім шығару мүмкіндігі, атап айтқанда ғылым мен техникаға инвестиция салу нәтижесінде; екіншіден, басқарудың өзі, яғни күрделі ақпараттық-коммуникациялық жүйелерді пайдалана білу арқылы жүзеге асады [1, 102 б.]. Ақпараттық қоғамда интерактивті цифрлық байланыс желілерінің қатысуымен немесе осы байланыс желілерін қарқынды пайдалану арқылы әлеуметтік-экономикалық қызметті жүзеге асыру, сондай-ақ осы мақсатта қолданылатын технологиялар мен қосымшалардың барлық түрлерін әзірлеу ретінде анықтауға болады [4, 2 б.]. Ақпараттық қоғам жағдайында жаңа технологияларды қолдану арқылы қоғамның экономикалық және әлеуметтік-мәдени салаларында маңызды өзгерістерге жол ашты. Ақпараттық қоғамда жаңа технологияларды пайдалану нәтижесінде түрлі

салалардағы бақылау функциясының әлдеқайда оңтайлануы және белгілі бір мағынада технологиялық үстемдік орнауы мүмкін деген болжамдар да жоқ емес [2, 9-10 бб.].

Ақпараттық қоғамды жоғары технологиялық және индустрияға қарсы өркениет деп те сипаттайтын көзқарастар бар. Яғни бұл көзқарас, “Үшінші толқынның” әртараптандырылған, жаңартылатын ресурстарға негізделген жаңа өмір салтын әкелетіндігіе саяды. Қоғамның бұл жаңа форматы, яғни жаңа өркениет өзімен бірге жаңа мінез-құлық кодексын алып келді. Ғалымдардың пікірінше, қоғамның әлеуметтік құрылымын өзгертетін субмәдениеттердің жаңа дәуірінің келуімен әлеуметтік саладағы өзгерістер де орын алады [1, 102 б.]. Кейбір ғалымдардың ойынша, ақпараттық кеңістіктегі өзгерістер мен жетістіктер демократияның дамуына әсер еткенімен ақпараттық қоғамның да өзіндік кейбір проблемалық аспектілері бар. Бұл проблемалардың ең маңыздыларының бірі коммуникация жағдайында нақты ақпаратты тарату да және сенімді қоғамдық кеңістікті қалыптастыру болып табылады [2, 9 б.].

Ақпараттық қоғамның маңызды қызметтерінің бірі азаматтардың нақты және сенімді ақпаратқа қол жеткізілуін қамтасыз ету болып табылады. Жаңа медиа, контент өндіру көптеген қоғамдық ақпараттық кеңістіктердің қалыптасуына ықпал етеді. Осы жағдай жеке азаматтар өз ойларын шынайы және еркін білдіре алуы, мемлекеттік маңызды шешім қабылдау процестеріне әсер ете алуы және т.б. сияқты мәселелердің маңыздылығын арттырды [2, 9 б.].

Ақпараттық қоғамды уақыт және кеңістік ұғымдары контекстінде қарастырған көзқарастар да бар. Мануэль Кастельс, ақпараттық қоғамды алыс жерлер бір-бірімен оңай байланыстыра алады және бұл байланыс орталықтандырылмаған желілік қоғамды құрады деген пікірде. Аслы Чакырдың ойынша, интернет қолжетімді технологиялық және ақпараттық ортасы болып табылып, көптеген мүмкіндіктерді ұсынса да, барлық елге бірдей дамыған

экономикалық және саяси жағдайдағы демократия әкеле алмайтындығына, соғысты тоқтата алмайтындығына, миграцияға және терроризмге тосқауыл бола алмайтындығына қауқарсыз екендігін баяндайды. Сәйкесінше, ақпараттық қоғам маңызды нәтижелерге қол жеткізгенімен жалпы әлем үшін біріңғай сипатта емес және негізінен дамыған елдерге ғана тән құбылыс. Бүгінгі жаһандық экономикалық жағдайдағы бұл айырмашылықтар жақын болашақта жойылуына немесе проблемалардың шешілуіне деген үміт әлі де алыс [2, 11 б.].

“Техникаландырылған” және “ақпараттандырылған” сипаттағы қоғамның бұл түрінде “цифрландыру” процесінің көрініс табуымен сипатталады. Цифрландыру – аналогтық технологиялармен сипатталатын индустриялық дәуірден цифрлық технологиялар мен цифрлық бизнес инновацияларымен сипатталатын ақпараттық және инновациялық ғасырға өтуді түсіндіреді. Технологияның жылдам өзгеруімен цифрлық дәуірге цифрландыру трансформациясын бастан кешірді [5, 123 б.]. Технологиялық трансформациялану, яғни, деректерді сақтау мен тасымалдауды қамтитын цифрландыру көптеген салаларға әсер етеді. Әр салада интернетті қолданудың артуы және ақпараттық-коммуникациялық технологиялардағы инновациялар жаңалықтардан бастап саудаға дейін, байланыс түрлерінен ойын-сауыққа дейін барлық дерлік салаларға әсер етті. Қазіргі әлемде цифрлық медиа және әлеуметтік медиа сияқты коммуникациялық құралдар ұсынатын платформалар да жаңа мүмкіндіктермен қатар белгілі бір тәуекелдерді қамтиды [6, 145 б.].

Түркі тілдес мелекеттердегі цифрландыру бағдарламалары

Ақпараттық қоғамдағы ақпараттық кеңістік жұмысын реттеу және бақылау маңызды функциялар болып табылады. Мақаламызда БҰҰ және ТМҰ ақпараттық қоғам жағдайында ақпараттық қәуіпсіздікке және цифрландыру процесіне байланысты маңызды бағдарламалар мен құжаттарға тоқталдық.

2023 жылдың мамыр айында өткен БҰҰ-ның Бас Ассамблеясының 77-сессиясында “Біріккен Ұлттар Ұйымының халықаралық ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша жаңартылған тұжырымдамасы” қабылданды. БҰҰ-ның халықаралық ақпараттық қауіпсіздік туралы конвенциясы ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен ақпаратты пайдалану саласындағы қауіпсіздік мәселелері бойынша мемлекеттердің қатынастарын реттейтін құжат. Бұл құжат конвенцияның мақсаттары, халықаралық ақпараттық кеңістіктегі қауіпсіздік және оларға әсер ететін факторлар, мемлекетаралық ақпараттық кеңістіктегі қақтығыстардың алдын алу және шешу, халықаралық ақпараттық қауіпсіздік саласында сенімді қамтамасыз ету және ынтымақтастықты дамыту, мемлекеттердің ақпарат пен коммуникациялық технологиялар саласындағы қауіпсіздіктің әлеуетін арттыруға жәрдемдесу және конвенцияны жүзеге асыру тетіктері жөнінде алты бөлімнен тұрады [7].

Түркі Мемлекеттері Ұйымына мүше мемлекеттерде ақпараттық кеңістікті бағдарлау, басқару, реттеу және бақылау жұмыстары заман талабына сәйкес бейімделіп, қажетті бағдарламалар мен тұжырымдамалар қабылданған. Мақаламызда Қазақстанмен қатар, Әзірбайжан, Қырғызстан, Өзбекстан және Түркия елдеріндегі ақпараттық қоғам жағдайын және цифрландыру деңгейіне тоқталдық.

Қазақстан Республикасында ақпараттық кеңістік қызметін реттеуше байланысты екі бағдарлама бар: Қазақстан Республикасының ақпараттық доктринасы (Қазақстан Президенті Қ.Тоқаевтың 2023 жылғы 20 наурыздағы № 145 қаулысы) және 2023-2029 жылдарға арналған цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласын және киберқауіпсіздікті дамыту тұжырымдамасы (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 269 қаулысы).

Қазақстан Республикасының ақпараттық доктринасы отандық ақпараттық саланың дамуын мақсаттайтын, ақпараттық кеңістіктің ашықтығы

мен бәсекеге қабілеттілігін реттейтін қағидаттары жүйесі болып табылады. Сонымен қатар, Ақпараттық доктрина халықтың мүддесіне сәйкес жүргізілетін мемлекет пен қоғамның одан әрі дамуына ықпал ететін идеялық-құндылық бағдарлардан тұрады. Қазақстан Республикасының ақпараттық доктринасы: отандық ақпараттық кеңістіктің ағымдағы жағдайын талдау, ақпараттық кеңістікті дамыту тәсілдері, ақпараттық саясатты жетілдіру, отандық ақпараттық контенттің бәсекеге қабілеттілігі мен сапасын арттыру, ақпараттық кеңістікті құндылықтық тұрғыдан толықтыру атты тақырыптарды қамтыған [8].

2023-2029 жылдарға арналған цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласын және киберқауіпсіздікті дамыту тұжырымдамасы: тұжырымдаманың мақсатын, ағымдағы жағдайды, халықаралық тәжірибеге шолуды, цифрлық трансформацияның іске асырылуын, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және киберқауіпсіздік салаларын дамыту жағдайын, дамудың негізгі қағидаттары мен тәсілдерін, нысаналы индикаторлар және күтілетін нәтижелерді (Қағидаттар, тәсілдер, цифрлық трансформация, деректерді басқару, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды дамыту, киберқауіпсіздік) қамтитын алты бөлімнен тұрады. Осы тұжырымдама аясында 2023 жылы Қазақстан Республикасының “электрондық үкіметінің” архитектурасын жаңғырту жоспарланып және цифрландыру мақсатында бірнеше салалар электрондық форматқа көшіріледі деп қарастырылды (мектепке дейінгі ұйымдарға бірыңғай цифрлық кезек; әскерге шақырудан босату немесе уақытша кейінге қалдыру рәсімін автоматтандыру; тұрғын үй алуға цифрлық кезек; онлайн режимінде еңбек шарттарын жасасу; мобильді қосымшада жеке тұлғалар үшін кедендік декларациялау және т.б.). Аталған шараларды жүзеге асырудың мақсаты азаматтар мен бизнестің қызметін оңтайландыруға, түрлі деңгейдегі құжаттармен жұмыс жасауда сатыларда қағаз құжаттармен уақыт үнемдеуге бағытталған [9].

Түркия Республикасында ақпараттық қоғам жағдайында ақпараттық кеңістік қызметінің мүмкіндігін тек ел аймағында емес, сонымен қатар халықаралық дәрежеде қызмет көрсетіп жатқан белсенді бағдарламалары да бар. Бұл бағдарламалар: “Türk Dünyası 2040 Vizyonu”, “Digital Türkiye” жол картасы, Түрік әлемінің цифрлық азаматтық жобасы (TUDVA) және Түркі әлемін цифрландыру және жастар ұйымы (TDDGT).

Ақпараттық қоғамда қоғамды өзгерістерге бейімдеу және оң нәтижеге қол жеткізу үшін стратегиялық жоспарлардың ролі өте маңызды. Әзірбайжан, Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан және Түркия мүше болған Түркі Мемлекеттері Ұйымының “Türk Dünyası 2040 Vizyonu” (Түркі әлемі келешігі – 2040) стратегиясы, әлемде жүзеге асып жатқан жылдам өзгерістерді және олардың бізге әсерін тану мақсатындағы бағдарлама болып табылады [10]. Түркі елдерінің түрлі салаларда интеграциялануын қамтамасыз ететін маңызды стратегиялық бағдарлама 2021 қабылданып, бүгінде алғашқы нәтижелерін көрсете бастады [11]. Бұл құжат өңірлік деңгейдегі нақты қажеттіліктерге негізделген болатын және “Түркі әлемі келешігі – 2040” бағдарламасы арқылы Түркі Мемлекеттері Ұйымына мүше елдер қазіргі заманның қиындықтарын жеке және ұжымдық түрде шеше алатын мүмкіндіктерді қамтамасыз етеді.

Түркияның цифрландыру процесіне бағыт-бағдар беру үшін дайындалған Цифрлық Түркия - “Digital Türkiye” жол картасы 6 құрамдас бөлімнен тұрады: білім беру инфрақұрылымын дамыту және білікті жұмыс күшін дайындау, технология мен инновациялық әлеуетті дамыту, деректер коммуникациясының инфрақұрылымын нығайту, ұлттық технология жеткізушілерін қолдау, пайдаланушылардың цифрлық трансформациясын қолдау және корпоративтік басқаруды күшейту. “Цифрлық Түркия жол картасында” қысқа, орта және ұзақ мерзімді мақсаттарға жету үшін анықталған стратегияларлық басымдықтар қамтылған [12, 335 б.].

“Түркі әлемі келешігі – 2040” бағдарламасы аясында дайындалған

“Түрік әлемінің цифрлық азаматтық жобасы” (TUDVA) түрік әлемінің еріктілікке негізделген ең көп қатысқан әлеуметтік-мәдени жобасы болып табылады. Жобаның түпкі мақсаты – Исмаил Гаспиралының “Тілде, ойда, еңбекте бірлік” ұранының білім арқылы жүзеге асуына үлес қосуға бағытталған. Түрік әлемінің цифрлық азаматтығы жобасының (TUDVA) мақсаты - әртүрлі аймақтарда тұратын түркі әлемінің жастарын цифрлық платформада біріктіру арқылы цифрлық азаматтық сананы қалыптастыру, ортақ құндылықтарға негізделген әрекет ету қабілетін дамытуға үлес қосуды көздейді. Жоба аясындағы ішкі мақсаттар: мәдениеттің жалпы және негізгі құндылықтарын меңгеруге мүмкіндік беру, дағдыларды дамыту (топпен жұмыс, көшбасшылық, т.б.), Түркі әлеміне қатысты мәселелер туралы ойлауға ынталандыру, Түркі әлемі одағының құрылуы мен болашағы туралы талқылауларға қатысуын қамтамасыз ету шаралары негізгілері болып табылады [13]. Аталған жоба “Түркі әлемі келешігі – 2040” құжатымен үйлеседі және жобаның ынтымақтастық хаттамасына 2022 жылы Түрік Мемлекеттері Ұйымы тарапынан қолдау көрсетілген Эрзинджан Биналы Йылдырым университетінің ұйымдастырылуымен өткен Түркі Әлемі Симпозиумында қол қойылды. Түркі әлеміне ортақ негізде әрекет ету қабілетін дамытуға үлес қосу мақсатында “Түркі әлемінің цифрлық азаматтығы” жобасының жұмысы басталып, алғашқы нәтижелері көрініс таба бастады [13].

Түркия тарапынан жүргізіліп отырған халықаралық жобаның тағы бір түрі “Түркі әлемін цифрландыру және жастар ұйымы” (TDDGT). Бұл технология, ғылым, мәдениет және өнер салаларында жобалар жасайтын және “Жүректер бірлігі” қоры аясында жұмыс істейтін халықаралық жастар ұйымы. Түркі әлемін цифрландыру және жастар ұйымы ұсынылған жобаларға референттік ұйым болуды мақсат етеді және жастардың цифрлық әлем, технология, мәдениет пен өнер туралы хабардар болуы мен білімін арттырудағы жалғастыруды қолдайды [14].

Жоғарыда атап өткеніміздей, ТМҰ мүше елдердің, оның ішінде Қазақстан мен Түркия елдерінің ақпараттық қоғам жағдайында қабылдаған жобалары мен тұжырымдамалары белсенді қызметін жүргізіп жатса, басқа мүше үш елдің - Өзбекстан, Қырғызстан және Әзірбайжанда да цифрлық дамуға бағытталған жобалар қабылданып, жұмыстары оң нәтижелерін көрсетуде. Атап айтсақ: “Цифрлық Өзбекстан-2030” Стратегиясы [15], “Цифрлық Қырғызстан” Концепциясы [16], Әзірбайжанда “Digital. Azerbaijan” - “Цифрлық Әзірбайжан” жобасы [17].

Қорытынды

Ақпараттық қоғам атауымен белгілі болған біз өмір сүріп жатқан кезеңде “цифрландыру” процессі қоғам дамуының ең маңызды бағалау өлшемдерінің біріне айналды. Цифрлық техникалардың дамуының жаңа сатысында заман талабына сәйкес дамуды кездейтін мемлекеттер күн санап өзгерген заман ағымында қажетті шаралар қолданып, түрлі бағдарламалар қабылдап және оны жүзеге асыруға мүдделі. Жаһандық деңгейде көрініс тапқан бұл құбылысқа әлем қауымдастығының әрбір мүшесі өз елінің мүмкіндік әлеуетіне қарай әрекет етуде. Жоғарыда атап көрсеткеніміздей ақпараттық қоғамның мүмкіндіктері және ондағы шарттар барлық елдер үшін тең деңгейде емес, яғни дамыған елдер ақпараттық қоғамның мүмкіндіктерін мейлінше пайдалануға тырысса, кейбір елдер ақпараттық қоғамның алғашқы сатысында деп бағалауға болады.

Жаһандық деңгейде көрініс тапқан қоғам дамуының жаңа сатысы ақпараттық қоғам жағдайында Түркі тілдес мемлекеттер де қажетті бағдарламаларды қабылдап, қоғам дамуының жаңа сатысын мақсаттағандығын байқауға болады. Атап айтсақ, Түркі Мемлекеттері Ұйымына мүше бес мемлекеттің (Әзірбайжан, Қазақстан, Қырғызстан, Өзбекстан және Түркия) ақпараттық қоғам шартында ақпараттық кеңістік қызметтерінің мүмкіндіктерін қолдану және қоғамның түрлі салаларындағы цифрландыруға байланысты

бағдарламалар, доктриналар, тұжырымдамалар және жобалары бар және сәтті жүзеге асуда. Аталған елдердегі бұл жобалар тек ел ішіндегі цифрландыру процессі мүмкіндіктерін қамтып қана қоймай, бұл елдердің ақпараттық кеңістікте өзара интеграциялануына қатысты халықаралық стратегиялық бағдарламалар да қабылдады. Бұл жобалар төмендегідей: Қазақстанда – Қазақстан Республикасының ақпараттық доктринасы және 2023-2029 жылдарға арналған цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласын және киберқауіпсіздікті дамыту тұжырымдамасы; Қырғызстанда – “Цифрлық Қырғызстан” Концепциясы, Әзірбайжанда – “Digital. Azerbaijan” - “Цифрлық Әзірбайжан” жобасы, Өзбекстанда – “Цифрлық Өзбекстан-2030” Стратегиясы, Түркияда – “Türk Dünyası 2040 Vizyonu”, “Digital Türkiye” жол картасы, “Түрік әлемінің цифрлық азаматтық жобасы” (TUDVA) және “Түрік әлемін цифрландыру және жастар ұйымы” (TDDGT). Түркі Мемлекеттері Ұйымы қолдауымен қабылданған бұл халықаралық жобалардың мақсаты – Исмаил Гаспиралының “Тілде, ойда, еңбекте бірлік” ұранының жүзеге асуына үлес қосуға бағытталған деп айта аламыз.

Қаржыландыру

Мақала BR21882209 «Қазақстандағы бұқаралық санаға ақпараттық-идеологиялық ықпалдар: тәуекелдер мен мүмкіндіктер» атты ғылыми зерттеулер ауқымында орындалды.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Сухов Е.И. Информационное общество как новое общество // *Теория и практика общественного развития*. – 2011. – № 7. – С. 101-102.
- 2 Çakir M. Bilgi Toplumu Tartışmaları. – İstanbul, Baskı, Pales Yayınları, 2018. – 1. – S. 9-10, 96.
- 3 Değirmen G.C., Vural B. A., Özbükerci İ. Bilgi Toplumu Ve Dijital Uçurum Unsurlarının Ülkelerini Gayri Safi Milli Hasıla'sına Göre Yorumlanması: Bir Durum Saptaması // *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. – 2016. – Cilt 1. – Sayı 2. – S. 106.
- 4 Akyazi E. Bilgi Toplumunda Dijital Bölünme // *Marmara İletişim Dergisi*. – 2014. – №12. – S. 26.
- 5 Selahaddin Sami Üzmez, Tuba Büyükbeşe. Dijitalleşme Sürecinde Bilgi Yönetiminin

İşletmelerin Teknoloji Uyumuna Etkileri // *BEYDER*. – 2021. – № 16:2. – S. 123.

6 Özbey B. Dijitalleşme, Sosyal Medya Ve Risk Toplumunu // *İmgelem*. – 2022. – №6 (10). – S. 145.

7 Біріккен Ұлттар Ұйымының халықаралық ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша жаңартылған тұжырымдамасы // [Электронды ресурс] URL: <https://digitallibrary.un.org> (Қаралған күні: 15.02.2024)

8 Қазақстан Республикасының ақпараттық доктринасы. Қазақстан Президенті Қ.Тоқаевтың 2023 жылғы 20 наурыздағы № 145 қаулысы.

9 2023-2029 жылдарға арналған цифрлық трансформация, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар саласын және киберқауіпсіздікті дамыту тұжырымдамасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 28 наурыздағы № 269 қаулысы.

10 Түркі елдері экономикалық саясатты зерттеу орталықтары арасында ынтымақтастық орнатуға келісті // [Электронды ресурс] URL: <https://turanews.kz/kk/news/turki-elderi-ekonomikalyq-saiasatty-zertteu-ortalyqtary-arasynda-yntymaqtastyq-ornatuga-kelisti/> (Қаралған күні: 20.02.2024)

11 Түркі Әлемі – 2040 стратегиясы бойынша сарапшылар жиыны өтті // [Электронды ресурс] URL: <https://yassy-tur.kz/?p=43707> (Қаралған күні: 20.02.2024)

12 Saçak R., Gür Ş., Eren T. Türkiye'nin Dijital Dönüşüm Yol Haritasında Yer Alan Stratejilerin Topsis Yöntemi İle Sıralanması // *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*. – 2020. – Cilt 21. – Sayı 2. – S. 335.

13 Türk Dünyası Dijital Vatandaşlık projesi (TUDVA) // [Электронды ресурс] URL: <https://www.tudva.org> (Қаралған күні: 20.02.2024)

14 Türk Dünyası Dijitalleşme ve Gençlik Teşkilatı (TDDGT) // [Электронды ресурс] URL: <https://turkdunyasidgt.com> (Қаралған күні: 21.02.2024)

15 Указ Президента Республики Узбекистан об утверждении стратегии «Цифровой Узбекистан-2030» и мерах по ее эффективной реализации // [Электронды ресурс] URL: <https://lex.uz/docs/5031048> (Қаралған күні: 22.02.2024)

16 Концепция цифровой трансформации «Цифровой Кыргызстан» // [Электронды ресурс] URL: https://www.itu.int/en/ITU-D/Regional-Presence/CIS/Documents/Events/2019/10_Bishkek/Presentations/ITU%20RDF%20CIS%20-%20Maskat%20Dzhylshbaev.pdf (Қаралған күні: 22.02.2024)

17 Digital Azerbaijan // [Электронды ресурс] URL: <https://www.digital.gov.az/digitalazerbaijan/en> (Қаралған күні: 22.02.2024)

Transliteration

1 Suhov E.I. Informacionnoe obshhestvo kak novoe obshhestvo [Information society as a new society] // *Teorija i praktika obshhestvennogo razvitiya*. – 2011. – № 7. – S. 101-102. (in Russ)

2 Çakir M. Bilgi Toplumu Tartışmaları [Infor-

mation Society Discussions]. – İstanbul, Baskı, Pales Yayınları, 2018. – 1. – S. 9-10, 96. (in Turkish)

3 Değirmen G.C., Vural B. A., Özbükerci İ. Bilgi Toplumu Ve Dijital Uçurum Unsurlarının Ülkelerin Gayri Safi Milli Hasıla'sına Göre Yorumlanması: Bir Durum Saptaması [Interpretation of Information Society and Digital Divide Elements According to the Gross National Product of Countries: A Situation Assessment] // *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. – 2016. – Cilt 1. – Sayı 2. – S. 106. (in Turkish)

4 Akyazi E. Bilgi Toplumunda Dijital Bölünme [Digital Divide in the Information Society] // *Marmara İletişim Dergisi*. – 2014. – №12. – S. 26 (in Turkish)

5 Selahaddin Sami Üzmez, Tuba Büyükböş. Dijitalleşme Sürecinde Bilgi Yönetiminin İşletmelerin Teknoloji Uyumuna Etkileri [The Effects of Information Management on the Technology Adaptation of Businesses in the Digitalization Process] // *BEYDER*. – 2021. – № 16:2. – S. 123. (in Turkish)

6 Özbey B. Dijitalleşme, Sosyal Medya Ve Risk Toplumu [Digitalization, Social Media and Risk Society] // *İmgelem*. – 2022. – №6 (10). – S. 145. (in Turkish)

7 Birikken Ulttar Ujymynyn halyqaralyq aqparattyq qauipsizdiktı qamtamasyz etu bojnynsha zhanartylgan tuzhyrymdamasy [An updated United Nations framework for international information security] // [Jelektrondy resurs] URL: <https://digitallibrary.un.org> (Qaralghan kuni: 15.02.2024) (in Kaz)

8 Qazaqstan Respublikasynyn aqparattyq doktrinası. Qazaqstan Prezidenti Q.Toqaevtyń 2023 zhylygy 20 nauryzdagy № 145 qaulysy [8 Information doctrine of the Republic of Kazakhstan. Resolution No. 145 of the President of Kazakhstan K. Tokayev dated March 20, 2023] (in Kaz)

9 2023-2029 zhyldarga arналған cıfrlyq transformaciya, aqparattyq-kommunikacijalyq tehnologijalar salасыn zhanе kiberqauipsizdiktı damytu tuzhyrymdamasy. Qazaqstan Respublikasy Ukimetinin 2023 zhylygy 28 nauryzdagy № 269 qaulysy [9 Concept of digital transformation, development of the field of information and communication technologies and cyber security for 2023-2029. Resolution No. 269 of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 28, 2023] (in Kaz)

10 Turki elderi jekonomikalyq sajasatty zertteu ortalyqtary arasynda yntymaqtastyq ornatuga kelisti [10 Turkic countries agreed to establish cooperation between economic policy research centers] // [Jelektrondy resurs] URL: <https://turanews.kz/kk/news/turki-elderi-ekonomikalyq-saiasatty-zertteu-ortalyqtary-arasynda-yntymaqtastyq-ornatuga-kelisti/> (Қаралған күні: 20.02.2024) (in Kaz)

11 Turki Alemi – 2040 strategijasy bojnynsha sarapshylar zhiynyn ottı [A meeting of experts on the Turkic World - 2040 strategy was held] // [Jelektrondy resurs] URL: <https://yassy-tur.kz/?p=43707> (Qaralghan kuni: 20.02.2024) (in Kaz)

12 Saçak R., Gür Ş., Eren T. Türkiye'nin Dijital Dönüşüm Yol Haritasında Yer Alan Stratejilerin Topsis Yöntemi ile Sıralanması [Ranking of the Strategies in Turkey's Digital Transformation Road Map Using the Topsis Method] // *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*. – 2020. – Cilt 21. – Sayı 2. – S. 335. (in Turkish)

13 Türk Dünyası Dijital Vatandaşlık projesi (TUDVA) [Turkish World Digital Citizenship project] // [Jelekrondy resurs] URL: <https://www.tudva.org> (Qaralgan kuni: 20.02.2024) (in Turkish)

14 Türk Dünyası Dijitalleşme ve Gençlik Teşkilatı (TDDGT) [Turkish World Digitalization and Youth Organization] // [Jelekrondy resurs] URL: <https://turkdunyasidgt.com> (Qaralgan kuni: 21.02.2024) (in Turkish)

15 Ukaz Prezidenta Respubliki Uzbekistan ob utverzhdenii strategii «Cifrovoy Uzbekistan-2030» i merah po ee jeffektivnoj realizacii [Decree of the

President of the Republic of Uzbekistan on Approval of the Strategy “Digital Uzbekistan-2030” and Measures for its Effective Implementation] // [Jelekrondy resurs] URL: https://www.researchgate.net/publication/348641832_Strategia_Cifrovoy_Uzbekistan-2030_predposylki_dla_prinatia_osnovnye_polozenia_mehanizmy_i_perspektivy_realizacii (Qaralgan kuni: 22.02.2024) (in Russ)

16 Concept of digital transformation “Digital Kyrgyzstan” [16 Concept of digital transformation “Digital Kyrgyzstan”] // [Jelekrondy resurs] URL: https://www.itu.int/en/ITU-D/Regional-Presence/CIS/Documents/Events/2019/10_Bishkek/Presentations/ITU%20RDF%20CIS%20-%20Maskat%20Dzhylshbaev.pdf (Qaralgan kuni: 22.02.2024) (in Russ)

17 Digital Azerbaijan // [Jelekrondy resurs] URL: <https://www.digital.gov.az/digitalazerbaijan/en> (Qaralgan kuni: 22.02.2024)

АВТОРЛАР ЖАЙЛЫ АҚПАРАТ

- Исаева Мейрамкул Ибадуллаевна* ғылыми қызметкер, PhD, ҚР ҒЖБМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты, Алматы, Қазақстан, miraisa777@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3207-2706
- Исабаева Назгул Ақылбековна* доцент, Ерзинджан Биналы Йылдырым Университеті, Ерзинжан, Түркия, nazgul.isabayeva@erzincan.edu.tr
- Шимаева Салтанат Мусахановна* оқытушы, Сәтбаев Университеті, Алматы, Қазақстан, s.shimayeva@satbayev.university, ORCID: 0009-0003-3980-2566
- Ешпанова Дина Далабаевна* жетекші ғылыми қызметкері, доцент, философия ғылымдарының кандидаты, ҚР ҒЖБМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты, Алматы, Қазақстан, d.yehpanova@inbox.ru
- Исаева Мейрамкул Ибадуллаевна* научный сотрудник, PhD, Институт философии, политологии и религиоведения КН МНВО РК, Алматы, Казахстан, miraisa777@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3207-2706
- Исабаева Назгул Ақылбековна* доцент, Ерзинджанский Университет им. Биналы Йылдырым, Ерзинжан, Турция, nazgul.isabayeva@erzincan.edu.tr
- Шимаева Салтанат Мусахановна* преподаватель, Satbayev University, Алматы, Казахстан, s.shimayeva@satbayev.university, ORCID: 0009-0003-3980-2566
- Ешпанова Дина Далабаевна* ведущий научный сотрудник, доцент, Институт философии, политологии и религиоведения КН МНВО РК, Алматы, Казахстан, d.yehpanova@inbox.ru
- Issayeva Meiramkul Ibadullaevna* Researcher, PhD, Institute for Philosophy, Political Science and Religious Studies of the CS MSHE RK, Almaty, Kazakhstan, miraisa777@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3207-27066
- Isabaeva Nazgul Akylbekovna* Associate Professor, Erzincan Binalı Yıldırım University, Erzincan, Turkey, nazgul.isabayeva@erzincan.edu.tr, ORCID:
- Saltanat Shimayeva Musahanovna* Teacher, Satbayev University, Almaty, Kazakhstan, s.shimayeva@satbayev.university, ORCID: 0009-0003-3980-2561
- Yeshpanova Dina Dalabayevna* Leading Researcher, Associate Professor, Institute for Philosophy, Political Science and Religious Studies of the CS MSHE RK, Almaty, Kazakhstan, d.yehpanova@inbox.ru